הרב אברהם סוחובולסקי

ערלה בגידול מטע אבוקדו לריבוי כנות מגרעיניו ולא לאכילה

שאלה

מטע אבוקדו שניטע רק לצורך ריבוי כנות מגרעיניו ולא לאכילה – האם מותר ליצור כנות מגרעיניו בשלוש שנים הראשונות?

א. הנוטע עץ פרי לשימוש צדדי של הפירות

לשון התורה:[1]

> כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל **עץ מאכל** וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל.

חז"ל[2] דייקו מלשון הפסוק 'עץ מאכל' שאיסור ערלה חל רק על עץ מאכל שניטע מדעת ולצורך אכילה, אך אם ניטע לצורך אחר, כגון לסייג (גדר) או לקורות, אין איסור ערלה בפירות והם מותרים באכילה. וכן פסק הרמב"ם:[3]

> הנוטע אילן מאכל ודעתו עליו שיהיה סייג לגינה, או שנטעו לקורות לא לפירות הרי זה פטור מן הערלה.

אולם בנדון דידן כוונת הנטיעה היא קצת שונה מנטיעה לסייג ולקורות. בנטיעה לסייג ולקורות אין הנוטע מעוניין כלל בפרי, והוא משתמש בחלקים אחרים שבאילן, ומצידו אין שום משמעות לפרי הגדל על האילן. בנידון דידן, לעומת זאת, הנוטע מעוניין בפירות, אלא שכוונת הנטיעה היא לא לצורך אכילת הפירות אלא לצורך שימוש בגרעיני הפרי. האם גם בכוונה מעיין זו נחשב הדבר כנוטע לסייג או לקורות?[4]

הירושלמי[5] מביא מקרה שבו אדם נוטע עץ אתרוג לצורך קיום מצוות ארבעת המינים בסוכות או נוטע עץ זית לצורך הפקת שמן למנורה במקדש, דהיינו לצורך הפרי אך לא לצורך אכילת הפרי, ודן אם חייב בערלה:

> רב חונה שאל אתרוג שנטעו למצוותו מהו שיהא חייב בערלה חזר **רב חונה** ואמר אתרוג שנטעו למצותו חייב בערלה... מה בינו למשמר פירותיו לעצים כשם שהוא

1. ויקרא יט, כג.
2. ירושלמי ערלה פ"א ה"א.
3. רמב"ם, הל' מעשר שני פ"י ה"ב.
4. עיין עוד אמונת עתיך 65 מאמרו של הרב יהודה עמיחי 'גידולי רימוני ערלה'.
5. ירושלמי ערלה פרק א ה"א.

בחזרה לעמוד התוכן

רוצה בפריו כך הוא רוצה בעצו ברם הכא רוצה הו' בפריו ואין רוצה בעצו ועוד מן הדא דאמר **רבי חנינה** פרי אם אומר עצו אין אדם יוצא בה ידי חובתו בחג מה... דמי לה זית שנטעו להדליק בו את המנורה זה דבר תורה וזה דבר תורה.

נחלקו הפרשנים בפרשנות הסוגיה ובמסקנתה. לדעת ה'פני משה', בכל מקרה שהאדם הנוטע רוצה את הפרי, גם אם הצורך בפרי הוא צדדי ושולי, חייב בערלה. לדעת הרידב"ז, בדרך כלל במקרה שאין נוטע לשם אכילת הפרי, יהיה פטור מן הערלה כדין נוטע לסייג, ורק אם נטע אתרוג למצווה – חייב, כי התורה דרשה שיהיה 'פרי' לקיום מצוות ארבעת המינים. לדעת הגר"א, הירושלמי נותר בספק. וליתר פירוט:

ה'פני משה' מבאר שגם רב חונה וגם ר' חנינה סוברים שאם הנוטע רוצה את הפרי, חייב בערלה. ר' חונא מדגיש את השוני בין הנוטע לפרי לבין הנוטע לקורות ולסייג, ור' חנינה התייחס ישירות לנטיעת אתרוג למצווה, שוודאי רוצה הוא בפרי. מתוך כך מסיק הירושלמי שהוא הדין בנוטע זית לצורך הדלקת שמן למנורת המקדש,[6] שג"כ חייב בערלה. המכנה המשותף ביניהם הוא שנוטע לצורך הפרי וחייב בערלה. הרידב"ז מסביר שיש מחלוקת בין ר' חונה לבין ר' חנינה. לדעת ר' חונה רק הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה, כי אינו רוצה את הפרי, אך כשרוצה את הפרי – חייב. לפי ר' חנינה, גם אם נאמר שכשרוצה את הפרי לצורך צדדי ושולי פטור מן הערלה כדין נוטע לסייג, כשנוטע אתרוג למצוותו – יש לחייב, כי התורה דרשה שהאתרוג ייחשב 'פרי' לשם קיום מצוות ארבעת המינים. לפי הסבר הרידב"ז מסקנת הירושלמי היא שהנוטע זית לצורך שמן להדלקת המנורה – פטור מן הערלה, כדין נוטע לסייג, שכן התורה אינה דורשת שם שיהיה דווקא 'שם פרי' לקיום מצוות ההדלקה. הגר"א[7] מפרש בדומה לרידב"ז, אלא שלדעתו כשהירושלמי משווה בין נוטע אתרוג למצווה לבין נוטע זית לשמן המנורה, הוא נותר בספק: 'פירוש ואינו צריך התם פרי כלל אם הנוטע לשמן הוי כנוטע לעצים או לא, **ולא איפשיטא**'.

להלכה יש לכאורה הבחנה בין הרמב"ם לבין ה'שלחן ערוך'. הרמב"ם[8] פסק: 'הנוטע למצווה כגון שנטע אתרוג ללולב, או זית למנורה חייב בערלה'. אם כן לדעתו גם הנוטע אתרוג למצווה, שהתורה הגדירה שצריך שיהיה 'פרי', וגם הנוטע זית לשמן, שהתורה לא הצריכה שיהיה מפרי – חייבים בערלה. לפי זה כל נטיעה לצורך הפרי, אף אם הפרי אינו לצורך אכילה – חייב בערלה. ה'שלחן ערוך'[9] השמיט את דין הנוטע זית למנורה, אך הוסיף שאף הנוטע דקל ללולב חייב בערלה. וזו לשונו: 'הנוטע לצורך מצוה, כגון לצורך לולב או אתרוג, חייב'. מקור תוספת זו היא מהרא"ש בפירושו למשנה[10] ובהלכות

6. וכן נראה לדייק בלשון הרש"ס, לירושלמי שם: 'מה דמי לה - לאתרוג דמצוה דניפשוט ליה מהכא ומפרש זית למנורה'.
7. ביאור הגר"א, לירושלמי ערלה פ"א ה"א.
8. רמב"ם, הל' מעשר שני פ"י ה"ז.
9. שו"ע, יו"ד סי' רצד סעי' כד.
10. רא"ש, פירוש למשנה ערלה פ"א מ"א.

בחזרה לעמוד התוכן

קטנות:[11] 'אבל אם נטעו למצוה **ללולב** ולאתרוג חייב'. ולכאורה הנוטע ללולב אין רצונו בפרי כלל, ודומה הדבר לנוטע לסייג ולקורות שפטור מערלה, ומדוע יתחייב בערלה? ה'מעדני יום טוב'[12] הקשה זאת על דברי הרא"ש והוסיף ב'דברי חמודות':[13] 'לכן נראה הלכה למעשה דנוטע דקל ללולב שפטור מן הערלה ולשון הרמב"ם מסייעני'. וכן כתב ר' עקיבא איגר.[14]

'ערוך השולחן'[15] מיישב את דעת הרא"ש, הטור וה'שלחן ערוך', ומבאר דעתם:

> ולי נראה עיקר כהטור והש"ע בשנדקדק למה חייב באתרוג למצוה הא בתורה עץ מאכל כתיב והמצוה אינה לאכילה וצ"ל משום דהמצוה אחשביה והוי כלאכילה וממילא דגם כשנטע דקל לשם לולב ולא לשם התמרים מ"מ המצוה אחשביה לנטיעה זו והוי כמו שנטע לשם אכילה והתמרים בני אכילה נינהו.

הוא מסביר שהטור וה'שלחן ערוך' נקטו כסברה השנייה שבירושלמי, שרק הנוטע לצורך אכילת הפרי חייב בערלה,[16] אך הנוטע לשם מצווה נחשב כנוטע לאכילה, ולכן אף הוא חייב בערלה. לפי הבנה זו מובנת פסיקה נוספת של 'ערוך השולחן',[17] **'וכן כשנטע להריח בהם ולא לאכלם** ויש היכר בזה פטור מן הערלה'. הרי שהתיר את הנוטע לצורך ריח הפירות שאין בו דין ערלה, הואיל וכל שאינו נוטע לצורך אכילת הפירות, אף שמעוניין בפירות עצמם, עדיין נחשב כנוטע לסייג וקורות שלא חייב בדיני ערלה.

ואם כן במקרה דידן, שנטיעת המטע אינה לצורך אכילת הפירות, אלא לצורך ריבוי כנות מגרעיני הפירות, הרי שחיוב ערלה תלוי בהסברים שנקטו מפרשי הירושלמי. כאמור הרמב"ם סתם שבכל מקרה שהנוטע רוצה את הפרי – חייב בערלה, גם אם ייעוד הפרי אינו לאכילה, וכן דעת 'מעדני יום טוב' ור' עקיבא איגר. ולדעת 'ערוך השלחן', בכל מקרה שהנטיעה אינה לצורך **אכילת** הפירות – נחשב כנוטע לסייג ולקורות, ופטור מן הערלה.

ב. נטיעה לצורך גרעין הפרי

במקרה דידן יש לדון בכיוון נוסף לפטור מחיוב ערלה. הנוטע מטע האבוקדו לצורך גידול הגרעינים אינו רוצה כלל בגידול הפרי אלא בגידול הגרעינים בלבד. בכך הוא שונה מנוטע אתרוג למצווה שרוצה את הפרי עצמו, אף שלמצווה בלבד, וכן שונה מהנוטע זית לשמן למנורת המקדש שרוצה את הזיתים, אף אם לא לאכילה. אמנם יש איסור ערלה

11. רא"ש, הל' ערלה סי' ב.
12. מעדני יום טוב, לפירוש הרא"ש שם, ס"ק מ.
13. דברי חמודות, לפירוש הרא"ש שם, ס"ק ו.
14. הגהות רע"א, לשו"ע סעי' כד.
15. ערוך השלחן, יו"ד סי' רצד סעי' מא.
16. וכן נראה דעת החתם סופר, סוכה לה ע"א: 'ללמדך שהפלפלי' חייבי' בערלה... ואולי ס"ל דבעי' כפת תמרים דוקא ואם משמש שמרים מעשה עץ אינו יוצא בלולב שבו'.
17. ערוך השולחן, יו"ד סי' רצד סעי' לח.

בחזרה לעמוד התוכן

גם בגרעיני הפירות, ואף אם אינם ראויים למאכל.[18] איסור זה נלמד מהייתור בפסוק 'וערלתם ערלתו **את** פריו' – את הטפל לפריו, ומאי ניהו – שומר לפרי'.[19] ויש לדון מה המשמעות של לימוד זה: האם התורה חידשה שאף הטפל לפרי נחשב חלק מן הפרי ולכן אף הוא נאסר בערלה, או שמא התורה חידשה שהטפל לפרי אמנם אינו חלק מן הפרי, אך היא אסרה גם כן את הדברים הנלווים לפרי שנאסר? לפי ההבנה השנייה יש מקום לומר במקרה דידן שהנוטע רק לצורך הגרעינים, ואין רצונו בפרי כלל, ייחשב כנוטע לסייג ולקורות. זאת משום שאין הוא נוטע לצורך שימוש בפרי כלל, הואיל וגרעין שהוא טפל לפרי לא נחשב חלק מהפרי, ואם כן נטיעתו לא הייתה לצורך שימוש בפרי, וכשם שהנוטע לקורות וסייג פטור מערלה – הוא הדין כאן.

ונראה לכאורה שבשתי הבנות אלו חלקו התוספות והרשב"א בהקשר לשאלה איזו ברכה יש לברך על גרעיני פירות. התוספות[20] הסיק מתוך ההלכה שהגרעינים חייבים בערלה, ומהריבוי בתורה שגם הטפל לפרי אסור, למד שהגרעין נחשב **חלק מן הפרי**. לאור הנ"ל הוא הכריע שיש לברך על הגרעינים 'בורא פרי העץ'; וזו לשונו:

> דפירי נינהו מכאן שיש לברך על הגרעינין של גודגדניות וגרעיני אפרסקין ושל תפוחים וכל מיני גרעינים של פירות בורא פרי העץ.

אך הרשב"א (שם) חלק על התוספות, ולדעתו הגרעין אינו חלק מן הפרי, אלא שחידשה תורה 'את פריו' שאף הטפל לפרי חייב בערלה. אך זהו חידוש מיוחד לדיני ערלה, ולעניין ברכות אינו כפרי עצמו, ולכן אין לברך על הגרעינים 'בורא פרי העץ'. וזו לשון הרשב"א (שם):

> **ואינו מחוור בעיני כלל שאלו אין חייבין בערלה משום פרי אלא מרבוי' דאת דדרשינן את הטפל לפריו**, והיינו דערבינהו ותננהו בהדי קליפי אגוזים וכולהו מאת מרבינן להו ואדרבה בשל גודגניו' ואפרסקין שגרעיניהן מרין משמע דלא מברך בהו כלום ולאו אדעתא דידהו נטעי להו כלל, ואי ממתק להו על ידי האור מברך עליהו שהכל כנ"ל.

ה'שלחן ערוך'[21] הכריע כדעת התוספות:

> גרעיני הפירות, אם הם מתוקים מברך עליהם: בורא פרי העץ; ואם הם מרים, אינו מברך עליהם כלל; ואם מתקן ע"י האור, מברך עליהם: שהכל.

אך ה'משנה ברורה'[22] הביא דעת האחרונים שנקטו כדעת הרשב"א; וזו לשונו:

> והטעם שמברך בפה"ע משום דהם נמי חלק מחלקי הפרי והרבה אחרונים חולקים ע"ז וס"ל דאינו מברך בפה"ע דלא הוי כפרי גופא ואינו מברך עליהם אלא בפה"א וכן הסכמת הגר"א.

---

18. שו"ע יו"ד סי' רצד סעי' א, וכל הפירות שיהיו בו בתוך ג' שנים אסורים בהנאה לעולם, בין עיקר הפרי בין הגרעינים בין הקליפות, כגון קליפות אגוזים ורימונים.
19. ברכות לו ע"ב.
20. ברכות לו ע"ב ד"ה קליפי.
21. שו"ע, או"ח סי' רב סעי' ג.
22. משנ"ב, סי' רב ס"ק כג.

בחזרה לעמוד התוכן

ואם כן נראה שאף בנידון דידן יש מחלוקת בין הפוסקים. לדעת התוספות, וכן היא דעת ה'שלחן ערוך', אין לחלק בין הנוטע לצורך גרעיני הפרי לנוטע לצורך הפרי, ונחשב כנוטע לצורך הפרי. לעומת זאת לדעת הרשב"א ולפי פסיקת האחרונים, יש לחלק בין הנוטע לצורך גרעיני הפרי לנוטע לצורך הפרי, כי גרעין הפרי לא נחשב כפרי עצמו. לאור זאת יש לומר שאם נוטע לצורך גרעיני הפרי בלבד, הוא אינו נוטע לצורך הפרי ונחשב כנוטע לסייג ולקורות ופטור מן הערלה.

סיכומם של דברים, יש בנד"ד מחלוקת כפולה: א) האם הנוטע לצורך שימוש שולי של הפרי חייב ערלה? לדעת הרמב"ם נראה שחייב.[23] ב) הנוטע לצורך שימוש בגרעין בלבד – האם הגרעין נחשב כחלק מן הפרי, או שאינו כחלק מן הפרי ונחשב כנוטע לסייג? כאמור לעניין זה לדעת ה'שלחן ערוך' נחשב חלק מן הפרי.

לאור הנ"ל, **למעשה,** נראה שאין להשתמש בגרעיני האבוקדו בשלוש השנים הראשונות משום איסור ערלה.[24]

23. וכן הכריע החזו"א, ערלה סי' א ס"ק ; וכן נראה דעת הרב פרנק, שו"ת הר צבי, או"ח ב סי קט; ודעת הרב אוירבך שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי עא אות ב.
24. הערת עורך: י"פ. ולכאורה יש לומר ספק ספיקא לקולא. יש אומרים שבדרך כלל כשרוצה את הפרי למטרה שולית פטור, ורק באתרוג החמירו (רידב"ז, והגר"א הסתפק, וערוה"ש אליבא דשו"ע). ואף אם תמצי לומר שחייב כמחמירים, יש ספק נוסף, שבנד"ד אינו רוצה את הפרי אלא את הגרעין, ולרשב"א הגרעין אינו חלק מן הפרי (וכך פסק משנ"ב). תשובת הכותב: לא נראה שיש להקל מחמת ספק ספיקא, משום שלמעשה בשני הדיונים הוכרע לחומרא. בדיון הראשון הכריע החזו"א כרמב"ם, ובדיון השני הכריע השו"ע כהתוס'.

בחזרה לעמוד התוכן